

ФАКТОРИ ГАРАНТУВАННЯ БЕЗПЕКИ РЕГІОНАЛЬНИХ ТУРИСТИЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ

FACTORS OF ENSURING SAFETY AND SECURITY OF REGIONAL TOURISM SYSTEMS OF UKRAINE

Голод А.П.

кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму,

Львівський державний університет фізичної культури

У статті обґрунтовано положення концепції факторів безпеки туризму у взаємозв'язку з аналізом сучасних особливостей функціонування регіональних туристичних систем держави в умовах нестабільності зовнішнього середовища. Охарактеризовано зовнішні (військово-політичні, соціальні, економічні, інформаційні) та внутрішні фактори безпеки регіональних туристичних систем України.

Ключові слова: фактори, безпека, регіональна туристична система, класифікація, структура.

В статье обосновано положение концепции факторов безопасности туризма во взаимосвязи с анализом современных особенностей функционирования региональных туристических систем государства в условиях нестабильности внешней среды. Охарактеризованы внешние (военно-политические, социальные, экономические, информационные) и внутренние факторы безопасности региональных туристических систем Украины.

Ключевые слова: факторы, безопасность, региональная туристическая система, классификация, структура.

The paper deals with the concept of safety and security of tourism factors in conjunction with the analysis of functioning of modern regional tourism systems of the state in conditions of instability. External (military-political, social, economic, informational) and internal factors of safety and security of regional tourism systems of Ukraine are characterized.

Keywords: factors, security, regional tourism system, classification, structure.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах нестабільності середовища гарантування безпеки соціально-економічних систем різних рівнів стає досить складним завданням. Особливо у цьому контексті виділяються суспільні системи регіонального рівня, що піддаються впливу різноманітних та часто деструктивних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вивченню факторів різних аспектів безпеки держави та її регіонів присвячено праці багатьох українських та зарубіжних науковців. Водночас проблематику безпеки туризму у цьому контексті висвітлено недостатньо. Зокрема, окремі аспекти концепції факторів безпеки туризму розглянуто в роботах таких зарубіжних учених, як К. Зімані та І. Коварі [1], Й. Мансфелд та А. Пізам [2], С. Мічурін [3] та ін. Українські науковці, що досліджують широке коло питань, пов'язаних із безпекою туризму (А. Бобкова [4], Н. Корж та О. Заноско

[5] та ін.), також аналізують проблематику факторів гарантування безпеки туризму на різних ієрархічних рівнях. Автори наголошують на важливості досліджуваних проблем та пропонують нові підходи до класифікації та аналізу факторів безпеки туризму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Водночас як в українській, так і в зарубіжній науці бракує узагальненого комплексного підходу до трактування та структуризації факторів безпеки туризму на регіональному рівні, зокрема у контексті аналізу функціонування регіональних туристичних систем (РТС) держави. Очевидно, що в контексті актуалізації та інтенсифікації загроз безпеці туризму у нашій державі окремої уваги потребує аналіз сутності, структури та механізмів впливу різних груп факторів на гарантування безпеки розвитку РТС України.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є обґрунтування положень концепції факторів безпеки туризму у взаємозв'язку з аналізом сучасних особливостей функціонування регіональних туристич-

них систем держави в умовах нестабільності зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Передусім варто зауважити, що ми чітко розмежуємо поняття передумов та факторів. Передумови розглядаються як стійкі сформовані риси зовнішнього середовища функціонування РТС, які не піддаються модифікації та цілеспрямованому впливу в актуальних умовах. Якщо передумови формують потенціал розвитку РТС, їх своєрідний субстрат, то фактори стосуються безпосереднього гарантування безпеки регіональних туристичних систем та мають більш «інструментальне» значення, оскільки можуть використовуватися і для регулювання механізмів гарантування безпеки, а не лише з точки зору пошуку причинно-наслідкових зв'язків у рамках наукових досліджень.

Базуючись на розробленій нами схемі концепції факторів безпеки РТС [6], ми розглядаємо їх у розрізі трьох складників: загроз, викликів та регуляторів. Однак із методологічної точки зору фактори гарантування безпеки РТС слід також поділити на дві великі групи – зовнішні та внутрішні. Такий поділ зумовлений традиційним в економічній науці підходом до виділення факторів зовнішнього та внутрішнього середовища в контексті аналізу функціонування економічних систем різних рівнів. Оскільки базовим рівнем є регіональний, очевидно, що ті фактори, генезис та основний ефект яких стосуються внутрішньорегіонального рівня, будуть розглядатися як внутрішні фактори безпеки РТС. Своєю чергою, регіональні (всередині держави), загальнодержавні, макрорегіональні та глобальні фактори належать до зовнішніх. Варто зауважити, що такий поділ у деяких аспектах є умовним, оскільки, наприклад, загальнодержавні фактори можуть мати локальний, внутрішньорегіональний ефект, а локальні – чинити вплив як на загальнодержавний, так і навіть на макрорегіональний рівень (наприклад, аварія на Чорнобильській АЕС). Однак, відкидаючи крайні форми вияву окремих факторів, на нашу думку, поділ чинників безпеки РТС на зовнішні і внутрішні є базовим і повною мірою відображає специфіку функціонування РТС загалом та окремих її підсистем.

Насамперед розглянемо класифікацію та структуру зовнішніх факторів безпеки РТС. Не ставлячи собі за мету здійснювати детальне структурування цих факторів, хочемо виділити кілька ключових ознак, за якими доцільно здійснювати їх класифікацію у дослідженнях безпеки РТС. Передусім зауважимо, що зовнішні фактори безпеки РТС можуть виявлятися у двох формах: як загрози безпеці РТС та як її виклики. Методологічна різниця полягає у характері дії конкретного фактора, тобто у його активному чи пасивному характері. Якщо дія фактору є деструктивною стосовно РТС, то очевидно,

що основним завданням буде протистояння дії такого фактора, тобто захист РТС від деструктивного зовнішнього впливу. Такі фактори, очевидно, можна вважати загрозами безпеці РТС. Якщо ж дія фактора не вимагає захисту, тобто її можна ігнорувати, але водночас реагування на таку дію посилить конкурентні переваги РТС у довгостроковій перспективі і створить передумови для її ефективного розвитку, такий фактор можемо вважати викликом. Відсутність необхідності реагування на виклики є умовною, оскільки лише в ідеальній моделі будь-які інші РТС, що формують конкурентне середовище, є статичними, а відсутність реагування може не чинити суттєвого впливу на розвиток конкретної РТС. У реальності ж реагування на виклики є одним з інструментів конкурентної боротьби, що ведеться на рівні РТС, так само як і на рівні туристичних підприємств.

Варто зауважити, що основні виклики сучасності мають інформаційний та інноваційний характер. Власне, створення або запозичення і впровадження інновацій у різні аспекти функціонування РТС є основним способом реагування на виклики безпеці регіональної туристичної системи в сучасних умовах.

Зупинимось детальніше на класифікаційних ознаках, що дають змогу структурувати загрози та виклики безпеці РТС, тобто її зовнішні фактори. Насамперед доцільно виділяти зовнішні фактори безпеки РТС за змістом, поділяючи їх на військово-політичні, інформаційні, соціально-культурні та економічні. Однією з базових класифікаційних ознак є генезис зовнішніх факторів, за яким можна виділяти фактори регіональні, загальнодержавні, макрорегіональні та глобальні. За інтенсивністю впливу зовнішні фактори безпеки РТС поділяють на значні, суттєві та несуттєві.

Окремо варто наголосити на ролі регуляторів, які теж можуть розглядатися у структурі поняття зовнішніх факторів безпеки РТС. Регулятори визначаємо як механізми регулювання, тобто ті фактори, на які можливий прямиий цілеспрямований вплив із боку органів управління різного рівня – від туристичного підприємства і до держави. Отже, регулятори є перехідною ланкою між зовнішніми і внутрішніми факторами, оскільки можуть діяти як на загальнодержавному, так і на локальному рівнях.

Внутрішні фактори виникають і діють у межах самої РТС, тобто виділяються насамперед за генезисом. Слід розрізняти власне внутрішні фактори від ефектів зовнішніх факторів у межах РТС. За аналогією до зовнішніх факторів, власне, можна говорити і про загрози та виклики у межах РТС. Однак відповідно до нашої концепції, внутрішня структура та взаємозв'язки РТС розглядаються з точки зору гарантування її безпеки, що передбачає захист від загроз, реагування на виклики та забезпечення розвитку. Власне, третя складова

частина категорії безпеки РТС, на нашу думку, стосується дії внутрішніх факторів. Відповідно, ті проблеми, які виникають у процесі функціонування РТС загалом та окремих її підсистем, розглядаються нами як чинники внутрішньої нестабільності, що створюють перешкоди для розвитку РТС. І тому за своєю сутністю вони не можуть розглядатися як загрози чи виклики, що мають традиційно зовнішній характер.

Розглянемо детальніше особливості впливу окремих зовнішніх та внутрішніх факторів на безпеку РТС, зокрема у регіонах України. Найбільш актуальним зовнішнім фактором, який розглядається насамперед як загроза безпеці РТС України, є військово-політична нестабільність, що виявляється у веденні бойових дій в окремих регіонах нашої держави та тимчасовій окупації Автономної Республіки Крим. Згаданий фактор має досить складну структуру та масштабні ефекти як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. По-перше, згадані військово-політичні процеси у державі зумовлюють зростання загроз громадській безпеці шляхом поширення тероризму, нелегальної зброї у різних регіонах держави. По-друге, зниження ВРП окремих регіонів або і повна втрата контролю над ними у поєднанні зі зростанням витрат на оборону та безпеку зумовлюють згортання низки соціальних програм, у тому числі пов'язаних із розвитком туризму, загальне зниження рівня життя населення, а також активізують деструктивний вплив інформаційних, соціально-культурних та економічних факторів. По-третє, згаданий військово-політичний фактор безпеки РТС України може розглядатися й як виклик і навіть можливість розвитку окремих регіонів, що в сучасних умовах концентрують у собі туристичні потоки, які до 2014 р. були спрямовані на територію АР Крим.

Водночас військово-політична нестабільність у державі як деструктивний фактор безпеки РТС має частково інформаційні механізми впливу, оскільки у сприйнятті туристів, головним чином іноземних, імідж України як країни, небезпечної для туристів, формується засобами масової інформації і часто може не відповідати реальності. Відповідно, важливим завданням для регіональних органів влади та туристичних підприємств є формування позитивного у сенсі громадської та військово-політичної безпеки іміджу окремих туристичних регіонів держави. З огляду на те, що у світі є приклади успішного функціонування РТС у державах, що мають на своїй території нерозв'язані військово-політичні конфлікти, це завдання не видається нереальним для вирішення.

Інформаційні зовнішні фактори безпеки РТС, як ми вже згадували раніше, у сучасних умовах набувають особливого значення. Загрози інформаційного характеру мають віртуальний характер і формуються окремими засобами масової інформації з комерційною або політичною метою. З іншого

боку, саме поширення інформаційного суспільства, що базується на активному використанні мережі Інтернет та її ресурсів у повсякденному житті людини, є важливим викликом, що вимагає реагування на рівні РТС. Найелементарнішим рівнем реагування є створення та забезпечення функціонування Інтернет-сайтів або ж туристичних порталів великих туристичних центрів. Необхідним є налагодження взаємодії на інформаційно-консультативному рівні між органами влади, громадськими організаціями та туристичними підприємствами регіону за посередництвом мережі Інтернет. Такі сервіси, як онлайн-бронювання, віртуальні тури, інтерактивні карти, що в реальному часі відображають стан погоди, транспорту популярних туристичних дестинацій, є тими засобами, що в сучасних умовах дають змогу суттєво підвищити ефективність функціонування РТС та окремих туристичних центрів.

Соціально-культурні зовнішні фактори слід відрізнити від історико-культурних та соціальних передумов розвитку РТС. По-перше, фактори мають більш динамічний характер, а по-друге, можуть бути модифіковані у короткостроковій перспективі. Важливою загрозою розвитку РТС держави є соціальні проблеми, що характерні для низки регіонів і зумовлені як демографічними та економічними, так і власне соціально-культурними причинами.

Наявність соціальних проблем, таких як злочинність, наркоманія, алкоголізм, корупція, суттєво погіршує туристичний імідж регіонів і чинить деструктивний вплив на соціальну підсистему відповідних РТС, яка за нашою концепцією є базовою. З одного боку, регіони, що характеризуються складними соціальними проблемами, переважно не є джерелами інтенсивних туристичних потоків, а також їх реципієнтами. Водночас такі регіони стають джерелами загроз безпеці туризму на різних ієрархічних рівнях, формуючи потоки нелегальної імміграції часто під виглядом туристичних подорожей. Формування іміджу окремих регіонів як криміногенних, навіть за умови наявності вагомих ресурсних передумов розвитку туризму в них, суттєво звужує можливість розвитку відповідних РТС, зокрема просторові, оскільки туристична діяльність у них обмежується, головним чином, найбільшими туристичними центрами або взагалі територією закладів розміщення. Іншими словами, соціальні загрози безпеці РТС суттєво зменшують інтенсивність соціальних контактів у процесі туристичної діяльності та є дуже складними для подолання.

Оскільки реальне вирішення соціальних проблем вимагає тривалого періоду часу, то очевидно, що у короткостроковій перспективі соціальним загрозам розвитку РТС можна протистояти лише заходами інформаційного характеру та розбудовою сучасної туристичної інфраструктури.

Зовнішні фактори економічного характеру чинять вплив насамперед на організаційну під-

систему РТС та підсистеми управління. На відміну від інших груп факторів, що розглядалися нами раніше, економічні за своїм спрямуванням чинять вплив «згори донизу», тобто джерелом їх є передусім загальнодержавний рівень. Найбільш загальний вплив має нормативно-правове забезпечення розвитку туризму в державі як виду економічної діяльності. Зокрема, йдеться як про регуляторні заходи на державному та регіональному рівнях, так і про акти стосовно державного фінансування, зокрема з державного бюджету.

Особливості окреслених напрямів дії економічних факторів пов'язані із пріоритетністю розвитку туризму в економічній політиці держави. В Україні на сучасному етапі пріоритетність розвитку туризму не підкріплена відповідним нормативно-правовим забезпеченням та стратегічною документацією. Практично відсутнє державне фінансування програм розвитку туризму, отже, можна говорити про значний деструктивний вплив економічних факторів на безпеку РТС держави в сучасних умовах.

З іншого боку, економічна ефективність туристичної діяльності в нашій державі є досить високою. З огляду на це, на регіональному рівні на базі наявних туристичних ресурсів активно розбудовується туристична інфраструктура, яка у зв'язку із відповідною ціновою політикою є достатньо конкурентоздатною і на міжнародному туристичному ринку. Основними пріоритетами у сучасній державній політиці у сфері туризму в Україні, які дадуть змогу мінімізувати зовнішні економічні загрози розвитку РТС, є зменшення державного регулювання у цій сфері та зміна його напрямів. Більша частина повноважень щодо регулювання розвитку туризму має бути передана на регіональний рівень управління.

Розглядаючи зовнішні фактори безпеки РТС за генезисом, слід мати на увазі, що регіональні фактори, які діють у зовнішньому середовищі, стосуються впливу РТС інших регіонів на

цільову регіональну туристичну систему. Така міжрегіональна взаємодія у рамках держави має досить вагоме значення як у контексті розвитку внутрішнього туризму, так і стосовно конкуренції на внутрішньому ринку щодо задоволення попиту іноземних туристів. Варто зауважити, що власне туристична діяльність, зокрема в контексті гарантування її безпеки, є одним із небагатьох прикладів міжрегіональної конкуренції. При цьому йдеться про конкуренцію практично у загальному її розумінні, коли посилення конкурентних переваг регіону і мінімізація його слабких сторін служать для залучення більшої кількості туристів-клієнтів, що будуть обслуговуватися туристичними підприємствами регіону або просто відвідувати його дестинації.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, загальнодержавні, макрорегіональні та глобальні фактори безпеки РТС тісно взаємодіють між собою, фокусуючи свій вплив на регіональному рівні, адже специфіка туристичної діяльності полягає в її локалізації на конкретні дестинації чи їх мережі, об'єднані у туристичні маршрути. Водночас, формуючи глобальне середовище розвитку туризму, низка факторів має загальний вплив на функціонування туристичних комплексів держав та окремих регіональних туристичних систем.

Умовний поділ зовнішніх факторів за інтенсивністю на значні, суттєві та несуттєві, призначений для загальної оцінки їх впливу на досліджувані об'єкти. Така оцінка може бути як суб'єктивною (у вигляді наукової гіпотези), так і об'єктивною (за результатами кількісних розрахунків). Водночас потрібно мати на увазі, що у зв'язку з неповним відображенням особливостей впливу низки факторів безпеки туризму в регіоні у статистичних показниках кількісна оцінка не завжди дає насправді об'єктивні результати, тому повинна, на нашу думку, поєднуватися з іншими методами оцінювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kovari I. Safety and Security in the Age of Global Tourism / I. Kovari, K. Zimanyi // Applied Studies in Agribusiness and Commerce. – 2011. – № 3–4. – Vol. 5. – P. 59–61.
2. Mansfeld Y. Tourism, Security and Safety. From Theory to Practice / Y. Mansfeld, A. Pizam. – Routledge, 2005. – 376 p.
3. Мичурин С.Б. Безопасность в туризме: методологический и пространственный аспекты: автореф. дис. ... канд. геогр. наук / С.Б. Мичурин; Перм. гос. нац. иссл. ун-т. – Пермь, 2012. – 22 с.
4. Бобкова А.Г. Безопасность туризма / А.Г. Бобкова, С.А. Кучерявых, Е.Л. Писаревский. – М.: Федеральное агентство по туризму, 2014. – 272 с.
5. Корж Н.В. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні / Н.В. Корж, О.В. Заноско // Економіка. Управління. Інновації. – 2011. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2011_2/11kntvy.pdf.
6. Голод А.П. Інноваційні фактори безпеки регіональних туристичних систем / А.П. Голод // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2016. – Вип. 15. – С. 160–163.